בת חורין אי אפשר שכבר חציו עבד יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר [1]לא תוהו בראה לשבת יצרה אלא מפני תיקון העולם (א) כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש: **גמ'** [א]ת"ר המשחרר חצי עבדו רבי אומר קנה וחכ"א [א]לא קנה אמר רבה [ב]מחלוקת בשטר דרבי סבר [2]והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה מקיש שטר לכסף מה כסף בין כולו בין חציו אף שטר נמי בין כולו בין חציו ורבנן [ב]גמרי לה לה מאשה מה אשה חציה לא אף עבד נמי חציו לא [ג]אבל בכסף דברי הכל קנה פדויה ואינה פדויה לימא בהא קמיפלגי [ג]דמר סבר הקישא עדיפא ומר סבר גז"ש עדיפא לא דכולי עלמא גזירה שוה עדיפא ושאני הכא דאיכא למיפרך מה לאשה שכן אינה יוצאה בכסף תאמר בעבד שיוצא בכסף ורב יוסף אמר מחלוקת בכסף דרבי סבר והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה ורבנן סברי [ד]דברה תורה כלשון בני אדם אבל בשטר דברי הכל לא קנה מיתיבי המשחרר חצי עבדו בשטר רבי אומר קנה וחכ"א לא קנה תיובתא דרב יוסף תיובתא [ה](נימא) בשטר הוא דפליגי אבל בכסף לא פליגי ° לימא תיהוי תיובתא דרב יוסף בתרתי אמר לך רב יוסף פליגי בשטר וה"ה בכסף והא דקא מיפלגי בשטר להודיעך כחו דרבי וליפלגי בכסף ולהודיעך כחן דרבנן [ו]כח דהיתירא עדיף ליה ת"ש [ז]והפדה יכול [ח]לכל ת"ל לא נפדתה אי לא נפדתה יכול לכל ת"ל והפדה [ד]הא כיצד פדויה ואינה פדויה בכסף ובשוה כסף ואין לי אלא בכסף בשטר מנין ת"ל והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה ולהלן הוא אומר [3]וכתב לה ספר כריתות מה להלן בשטר אף כאן בשטר אין לי אלא חציו בכסף או כולו בשטר חציו בשטר מנין ת"ל והפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה מקיש שטר לכסף מה כסף בין כולו בין חציו אף שטר נמי בין כולו בין חציו בשלמא לרב יוסף בתר דאיתותב הא מני רבי היא אלא לרבה רישא דברי הכל וסיפא רבי אמר לך רבה אין רישא דברי הכל וסיפא רבי רב אשי אמר רבי היא אלא מתניתין דקתני מי שחציו עבד וחציו בן חורין בשלמא לרבה מוקים לה בכסף ודברי הכל אלא לרב יוסף לימא רבי היא ולא רבנן אמר רבינא

בעבד

בת חורין אינו יכול. לישא מפני צד עבדות שבו: **לא תוהו בראה.** יוצר הארץ לא על תוהו להיות ריקנית ברא אותה כי אם לשבת להיות בה יישוב יצירה: **גמ' קנה.** והוי חציו בן חורין: **והפדה לא נפדתה.** דגבי שפחה חרופה איכא דדריש ליה בפדויה ואינה פדויה לקמן ובמסכת כריתות (דף יא.) חציה שפחה וחציה בת חורין ושתם פדייה בכסף ובשוה כסף: **חופשה לא נתן לה.** היינו שטר דגמר לה לה מאשה: **מה כסף בין כולו בין חציו.** כדיליף מוהפדה לא נפדתה: **מה אשה לחציה לא.** אין אשה מתגרשת מבעלה לחצאין: **רבנן סברי ג"ש עדיף.** דלא שבקינן ג"ש וילפינן מהיקש. ורבי סבר היקש עדיף דכי איכא למילף מהיקש ומג"ש שבקינן ג"ש וילפינן בהיקש: **דכולי עלמא גזירה שוה עדיפא.** דכיון דמופנה לדרוש הוי ליה כמאן דכתביה בגופיה דקרא דהא קרא יתירא הוא וכי לאו מופנה נמי ואין להשיב עליה כיון דמסיני גמרינן לה דאין אדם דן ג"ש מעצמו איהי עדיפא מהיקש: **שכן אינה יוצאה בכסף.** לפיכך אינה מתגרשת לחצאין: **תאמר בשפחה שיוצאה בכסף.** הלכך כי נפקא בשטר תנא אף לחצאין: **דברה תורה כו'.** ולעולם בשפחה גמורה משתעי: **לא קנה.** דגמר לה לה מאשה: **בשטר הוא דפליגי.** הדר פריך נימא בהך מתניתא שטר נקט דוקא דאילו בכסף דברי הכל קנה: **נימא תיהוי תיובתא דרב יוסף בתרתי.** חדא דאמר בשטר רבי מודה והכא תניא דפליג ועוד דאמר רב יוסף דבכסף פליגי וברייתא דיקא דבכסף מודו רבנן דקנה: **להודיעך כחו דרבי.** דאפי' בשטר דאיכא למגמר לה לה מאשה דלא תיפוק לחצאין פליג: **להודיעך כחן דרבנן.** דאפי' בכסף דאיכא למדרש והפדה לא נפדתה פליגי: **יכול לכל.** שכולה פדויה ונתארסה לעבד עברי קרא משתעי וקאמר דלא יומתו מחמת ניאוף תלמוד לומר לא נפדתה: **אי לא נפדתה יכול לכל.** דלא נפדתה כלל ואפ"ה מיחייב אשם אביאה דידה הואיל ונתייחדה לעבד עברי שמותר בשפחה: **אין לי אלא בכסף.** דאמרי' ביה דנפקא לחירות: **בשטר מנין.** שיוצאה לחירות: **אין לי אלא חציו בכסף.** וכ"ש כולו: **או כולו בשטר.** אבל חציו בשטר עדיין לא למדנו שאם שיחרר חציו יהא חציו בן חורין: **בשלמא לרב יוסף לבתר דאיתותב.** ואוקימנא על כרחין דבתרוייהו פליגי: **הא מני.** דאמר דבתרוייהו נפקא לחצאין רבי היא: **אלא לרבה.** דאמר בשטר פליגי אבל בכסף דברי הכל קנה: **רישא.** דקתני בכסף לחצאין דברי הכל: **וסיפא.** דקתני אף בשטר לחצאין רבי היא ולא רבנן: **רב אשי אמר רבי היא.** רבי אמרה לכולה דאית ליה בתרוייהו קנה ורבנן איפלוג עליה בעלמא אשטר ולא אכסף והא מתניתא מיהא איהו אמרה. ול"ג ונסיב לה אליבא דתנאי: **מוקים לה.** למשכחת חציו עבד וחציו בן חורין בכסף ודברי הכל:

של

טהרה דסבורה שלא יחשב איסור כמו שהיא אינה חוששת דהא מינסבא לישראל והא דאסור נתין בשפחה טפי מממזר אע"ג דשניהם פסולי קהל דנתין אית ביה לאו דלא תתחתן אור"ת משום דבממזר לא שייך לא יהיה קדש דכולי מקדשות קאתי מאיסור דלא תפסי קדושין ואף על גב דאסור בזכר ובבהמה דנפקי נמי מלא יהיה קדש ובפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נד:) לא שרינן אלא קדשות דאתי מינייהו והא דשרי ממזרי בנתיני ואסירי בשפחה אע"ג דבתרוייהו איכא לאו אור"ת דנתיני ילפינן משאר פסולי קהל כגון עמוני ומואבי ומצרי ואדומי דשרו בקהל גרים דלא אקרי קהל אבל עבדות דלאו בני קדושין נינהו לא ילפינן מינייהו: **לא** תוהו בראה לשבת יצרה. הא דלא נקט קרא דפרו ורבו משום דלאו הוה יכול לקיים שבת כל דהו משום מצות פרו ורבו לא הוה כפינן ליה והכא כפינן ליה כדפירשנו אי נמי נקט האי קרא משום דמוכחא דמצוה רבה היא וכן בפ' בתרא דמגילה (דף כז.) מייתי לה גבי מוכר ספר תורה ללמוד תורה ולישא אשה דקאמר שאני תלמוד תורה דאמר מר גדול תלמוד תורה כו' אשה נמי לא תוהו בראה וה"ר יצחק ברבי מרדכי מפרש דנקט לשבת יצרה משום דשייך אף בעבד עבדות אבל פרו ורבו לא שייך אלא בעבד חירות וכן משמע קצת בירושל' דפרקין ודפ"ק דמ"ק דאמר תמן תנן אין נושאין נשים במועד שמעון בר אבא נסב ר' יוחנן אומר מפני ביטול פריה ורביה פירוש שלא ימתין מלישא עד המועד שהוא זמן שמחה ופנוי מכלום בעון קומי רבי אסי העבד מהו שישא במועד אמר להון נשמעינה מן הדא יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה ואמר שמעון בר אבא נסב רבי יוחנן כל שהוא מצווה על פריה ורביה אסור לו לישא במועד פירוש כל שהוא מצווה על פריה ורביה משום לשבת יצרה כגון עבד אבל אפרו ורבו ודאי לא מיחייב(ט) ולפי זה בשפחה נמי שייך בה שבת והא דלא כפינן במציה שפחה ומציה בת חורין אלא היכא דנהגו בה מנהג הפקר(י) היינו משום כיון דלא מיפקדא אפרו ורבו שמא גם לאחר שתשתחרר לא תקיים: **כופין** את רבו ועושה אותו בן חורין. וא"ת וכי אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך דהכי אמר בפ"ק דשבת (דף ד.) גבי הדביק פת בתנור וי"ל דדוקא התם אמרינן הכי משום דפשע שהדביק סמוך לחשיכה אבל הכא דלא פשע לא וכן בפ' בתרא דערובין (דף קג:) אמר כהן שעלתה לו יבלת חברו חותכה לו בשיניו דקעביד שבות כדי שיזכה חברו בעבודה וכן בריש תמיד נשחט (פסחים דף נט.) אמר מחוסר כפרה בערבי פסחים שמביא כפרתו אחר תמיד של בין הערבים דעשה דפסח שיש בו כרת דחי עשה דהשלמה אלמא קא עברי כהני בעשה דהשלמה כדי שיזכה זה בפסח וחציה שפחה וחציה בת חורין דכפו את רבה (לעיל לח:) משום דנהגו בה מנהג הפקר אע"ג דהם פושעים כיון שהיתה מחזרת אחריהם ומשלתן לזנות חשיבי כאונסים ועוד דמצוה דרבים שאני(כ): **דכ"ע** גזירה שוה עדיפא. בריש איזהו מקומן (זבחים דף מח.) ובפ' דם שחיטה (כריתות דף כב:) פליגי ר"ע ורבנן בספק מעילות ומשמע דלכ"ע הקישא עדיפא הכא שאני משום דעיקר שטר מג"ש נפקא לן(ל): **מה** לאשה כו'. אע"ג דג"ש מופנה היא דילפינן מינה מילי טובא מ"מ כיון דאיכא למיפרך שבקינן לה משום הקישא:

נעבד

עין משפט
נר מצוה

צב א ב ג מיי' פ"ז מהל' עבדים הלכה ד סמג עשין פו טוש"ע י"ד סימן רסז סעיף פ:

צג ד מיי' פ"ג מהלכ' איסורי ביאה הלכה יג סמג לאוין קכח:

◆

מוסף רש"י

לא תוהו בראה. לא ברא הקב"ה את הארץ להיות בלא יישוב, אלא לשבת יצרה (חגיגה ב:). **המשחרר חצי עבדו רבי אומר קנה.** העבד אותו חצי (לעיל כג:) קנה לחציו, והוי חציו בן חורין ואע"פ שלא שחררו כלו יש לו יד לקבל את גיטו, וגיטו וידו באין כאחד (תמורה כה:). **לה לה מאשה.** כתיב הכא וכתב לה, וכתיב התם או חפשה לא ניתן לה (חגיגה ד.). **כח דהיתירא עדיף ליה.** טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר, אבל כח האוסרין אינה ראיה שהכל יכולין להחמיר ואפילו דבר המותר (ביצה ב:). **פדויה ואינה פדויה.** והפדה לא נפדתה משמע פדויה ואינה פדויה (כריתות יא.).

◆

תוספות רי"ד

בת חורין אינו יכול יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ולרביה שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושהו ב"ח וכותב לו שטר על חצי דמיו חזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש. פי' כגון עבד של שני שותפים ושחרר אחד את חלקו ולמה אין חולקין מלאכת ידו ביניהם בכל יום ויום ותקנו שיום אחד יעבוד רבו ויום אחד עצמו מפני שאומר רבו הוא עבדי ואתם עושים אותו שותף לי מ"ה תקנו שיהא עובד יום אחד לרבו ויום א' הוא חפשי לעצמו ואם מצא מציאה ביום של רבו הכל של רבו ואם מצא מציאה ביום של עצמו הכל לעצמו לא שיחלקו המציאה ביניהם וזהו שאומ' תקנתם את רבו שלא תהא מלאכת ידיו בשותפות שאין רבו מתרצה בכך להיות שותפו אלא עובד את רבו יום א' כמו עבד שכופהו בעל כרחו למלאכתו וכל המציאה של אותו היום שלו כך פחת הנגיחה נמי שלו וכמו דאמרי' בגמ' נגחו שור יום של רבו לרבו יום של עצמו לעצמו ולא אמרי' שיחלקו ביניהם דמי פחת הנגיחה: לישא שפחה אינו יכול מפני שחציו בן חורין בת חורין אינו יכול מפני שחציו עבד ואע"פ דעבד מותר בממזרת כדאמרינן בקידושין בסוף פ' האומר דרבי טרפון אמר עבד נושא ממזרת וממזר נושא שפחה ופסקינן התם הלכה כר' טרפון אפ"ה גיורת ומשוחררת אינו יכול לישא דדוקא ממזרת האסורה לישראל יכול לישא אבל גיורת או משוחררת המותרת לישראל אינו יכול לישא העבד שלא יהא שוה לישראל ואע"ג דממזר מותר בגיורת כדאמרי' התם דקהל גרים לא איקרי קהל דוקא ממזר שיש בו קדושת ישראל מותר בגיורת אבל עבד שאין בו קדושת ישראל אסור בגיורת המותרת לישראל הלכך מי שחציו עבד וחציו בן חורין הוא אסור בין בשפחה בין בבת חורין ואי ק' אמאי תנן יבטל והרי מותר בממזרת דעבד נושא ממזרת כדאמרן ומשוחרר נמי מותר בממזרת כדאמרן בפ' עשרה יוחסין גירי חרורי ממזרי נתיני שתוקי ואסופי מותרים לבא זה בזה אלמא עבד משוחרר מותר בממזרת (ולמה) [ולא] יבטל [ולמה] נכוף את רבו לשחררו תשובה מפני שאומר העבד אי

מסורת הש"ס

א) לעיל כג: [תמורה כה:], ב) [לעיל לט: וש"נ], ג) [זבחים מח.], ד) [קדושין יז: וש"נ], ה) רש"ל מ"ז, ו) [כריתות ט. וש"נ], ז) כריתות יא., ח) [נ"ל כולה], ט) [ועי' היטיב תוס' חגיגה ב: ד"ה לא תוהו], י) [לעיל לח: לקמן מג:], כ) [כריתות מו:], ל) [וע"ע תוס' זבחים מח. ד"ה דכ"ע ותוס' יבמות נט. ד"ה דומיא].

◆

תורה אור השלם

1. כִּי כֹה אָמַר יְיָ בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשָׂהּ הוּא כוֹנְנָהּ לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ אֲנִי יְיָ וְאֵין עוֹד: ישעיהו מה יח
2. וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה שִׁכְבַת זֶרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמְתוּ כִּי לֹא חֻפָּשָׁה: ויקרא יט כ
3. כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ: דברים כד א

◆

גליון הש"ס

גמ' לימא תהוי תיובתא. כעין זה סוכה דף ד ע"ב וש"נ:

◆

הגהות הב"ח

(א) במשנה כופין את רבו. נ"ב ע"ע מגמ' דכריתות דף מז ע"ב:

◆

תוספות רי"ד (המשך)

אפשי ליקח ממזרת שיהו בניי ממזרים ולא יהיה להם תקון עולמית שאם היה יכול לישא שפחה יהיו בניו עבדים ויש להם תקנה או בשחרור או בפדיון אבל ממזרים אין להם תקנה עולמית מ"ה כופין את רבו לשחררו ואע"פ שהעבד נושא ממזרת אין בניו הולכים אחריו להקרא עבדים אלא אחר האם הולכים והם ממזרים והכי אמרי' התם בפ' האומר דדוקא הזכרים יכולים ליטהר ולא הנקבות כשנושא ממזר שפחה ולדה כמוה אבל כשהנושא עבד ממזרת אין בניו הולכים אחריו להקרא עבדים אלא אחר האם והם ממזרים דעבד אין לו חיים וזרעו הוא זרע חמור הלכך בניו ממזרים ואי ק' ולימא ליה רביה הסכר לי חצייך בעבד עברי ואתן לך שפחה כנענית (קשה דהמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כשאר כל ישראל עוד קשה דעבד עברי אם אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית עיין בהרמב"ם פ"ג מהלכות עבדים) ועד שנכוף לרב נכוף לעבד שימכר לו. תשובה אומר לך העבד איני מוכר עצמי בק' מנה אני איני שואל חירות. ב"ד הוא שכופין את הרב ולא העבד כופה אותו הלכך אין תקנה אלא שנכוף הרב לשחרר וליקח דמיו שלא יחסרו לו עבדים אם רוצה לקנותם: ת"ר המשחרר חצי עבדו ר' אומר קנה וחכ"א לא קנה ואמר רבה מחלוקת בשטר דר' סבר והפדה לא נפדתה או חפשה מקיש שטר לכסף מה כסף בין כולו בין חציו אף שטר בין כולו בין חציו. ורבנן גמרי לה לה מאשה מה אשה לחציה לא אף עבד נמי לחציו לא אבל בכסף דברי הכל קנה פדויה ואינה פדויה. פי' קרא משתעי בחציה שפחה וחציה בת חורין והתם פדיון הוא בכסף ובשוה כסף והלכתא כרבנן דקי"ל הלכה כר' מחבירו ולא מחביריו: בעבד של שני שותפין